

О.В. Адєєва

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА ДО ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чимало років людина проводить у стінах освітніх установ. З якими пов'язане ціннісне ставлення до здоров'я, яке не може формуватися без участі педагогів. Тривалий час наша освіта лише декларувала збереження, зміцнення й розвиток здоров'я. Безумовно, педагогічний процес впливає на інтелектуальний і особистісний розвиток учнів, але сучасні освітні технології не розглядалися з погляду їх здоров'язберігаючої спрямованості. У найкращому разі все зводиться до збільшення кількості годин на уроки фізичної культури, спортивних заходів і оздоровчого відпочинку під час канікул. Однак практика засвідчує негативний вплив на здоров'я школярів авторитарної, відірваної від життєвих потреб людей педагогіки. За статистикою лише мала частина випускників школи (10%) може бути віднесена до числа здорових, 40% характеризуються як умовно здорові, решта – це діти, які страждають на різні захворювання. У зв'язку з цим постає завдання пошуку шляхів і засобів зменшення негативного впливу педагогічного процесу на здоров'я учнів.

У свою чергу, це висуває нові вимоги щодо підготовки педагогічних кадрів до професійної діяльності, удосконалення її змісту.

Мета нашої публікації – визначити педагогічні умови підготовки педагога до валеологічного забезпечення професійної діяльності, яке на сьогодні є чи не єдиним провідним напрямом оздоровлення учнів.

Підготовку педагогів до валеологічного забезпечення

професійної діяльності ми розглядаємо, як підготовку до навчання здорового способу життя в широкому розумінні. За основу ми приймаємо таке визначення: підготовка педагогів до валеологічного забезпечення професійної діяльності це процес, спрямований на усвідомлення вчителем поняття "здоров'я", здорового способу життя як загальнолюдської та особистісної цінності й формування в нього практичної готовності до здійснення своєї професійної діяльності крізь призму норм валеологічної культури.

Обґрунтовуючи педагогічні умови підготовки майбутнього педагога до валеологічного забезпечення професійної діяльності ми виходили з того, що зміна об'єкта діяльності закономірно спричиняє зміну самого суб'єкта, тобто розвиток і зміна якісних характеристик професійної діяльності вчителя відбувається як розвиток і зміна його власних якісних характеристик як суб'єкта. При цьому джерелом розвитку виступають протиріччя між суб'єктом і об'єктом діяльності, які розв'язуються засобами самої діяльності, завдяки цілеспрямованій та зумисне організованій активності суб'єкта, в якій він виражає своє ставлення до об'єкта, розуміння його цінності і природних властивостей (К.А. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, І.Д. Бех, О.М. Волков, М.В. Дьомин, Т. В. Кудрявцева, О. М. Леонтьєв та ін.).

Однак, як зазначають багато вчених, у процесі підготовки педагогів до професійної діяльності це ставлення дещо ускладнюється (І.Д. Багаєва, А.О.

Вербицький, Е.Е. Карпова, Ю.М. Кулюткін, Г.О. Нагорна, В.О. Сластьонін, О.І. Мищенко та ін.). Реальний об'єкт професійно-педагогічної діяльності в такому випадку заміщується ідеальним: студент фактично опановує не безпосередніми властивостями об'єкта своєї майбутньої професійної діяльності, а знаннями про нього. Таким чином відносини між суб'єктом і об'єктом професійно-педагогічної діяльності у процесі підготовки майбутніх учителів набуває форми ставлення студента до знання, в якому в ідеальному вигляді представлений об'єкт його професійної діяльності з усіма його властивостями.

Протиріччя, що виникають у цьому відношенні розв'язуються як трансформація зовнішніх, нормативних розпоряджень і установок, що стосуються організації даної діяльності та закріплюють певним чином інтереси й потреби суспільства в освіті і вихованні підростаючого покоління, у внутрішні, особистісно значущі для вчителя цілі, способи й засоби здійснення професійної діяльності. Тобто, це є гармонізацією змісту, в якому відображено сутність самої професійної діяльності педагога в усьому багатстві її цілей, функцій, засобів відтворення з власними потребами, можливостями, здібностями і ціннісними настановами особистості, що намагається опанувати означеною діяльністю.

Ми припустили, що умови, які сприяють ефективному розв'язанню цього протиріччя водночас є умовами підготовки майбутнього педагога до валеологічного забезпечення професійної діяльності.

Аналіз досліджень у галузі професійно-педагогічної освіти

засвідчує, що традиційно зміст професійної підготовки майбутнього педагога визначається через повноту й адекватність відображення в цьому змісті всіх аспектів реальної практичної діяльності вчителя. Зміст професійно-педагогічної підготовки студента у вищому навчальному закладі постає як певна множина елементів, що однозначно відповідають множині елементів реальної професійної діяльності педагога в тому її вигляді, як-те відбувається у практиці.

Відомо, що врівноваженість потенційних можливостей особистості з вимогами самої діяльності й умовами її реалізації відбувається на рівні свідомості. Свідомість виконує регулятивну функцію, що пов'язана зі створенням і прийняттям особистістю рішення щодо діяльності, котрі повинні бути виконані, створенням ідеальних проектів реалізації, визначенням способів практичного втілення цих проектів (К.О. Абульханова-Славська, О.М.Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн і ін.).

Сутність педагогічної свідомості, або свідомості педагога як професіонала розкривається в побудові певної сукупності змістів, значень і перспектив майбутньої педагогічної діяльності. Від ступеня їхньої глибини, повноти й адекватності реальності залежить успіх цієї діяльності. У вигляді різноманітних понять, категорій і теорій, пов'язаних з освітою, вихованням і навчанням, знання складають зміст педагогічної свідомості.

Для того, щоб почати певним чином діяти, особистість повинна мати у свідомості модель або образ, відносно чого та яким чином треба діяти. Психологічна модель дитини створюється в майбутнього педагога у процесі вивчення дисциплін психологічного циклу; те, яким чином

треба діяти, пояснюється за допомогою вивчення предметів педагогічного циклу. Знання про здоров'я студент засвоює під час вивчення валеології. Здоровий спосіб життя формується в нього під час занять фізичним вихованням. Але те як ці знання можуть бути використані під час організації навчально-виховної діяльності не відображається у змісті навчальних дисциплін, що вивчаються у ВНЗ. Отже, ця модель не має свого відображення у свідомості майбутнього педагога.

У цьому контексті об'єктивною є необхідність створення кожним майбутнім педагогом власного розуміння сутності процесу валеологічного забезпечення професійної діяльності (цілі й способи здійснення).

Виходячи зі сказаного, ми вважаємо валеологізацію, тобто насичення здоров'язберігаючим сенсом психолого-педагогічного змісту підготовки майбутніх педагогів, об'єктом пізнання, першою педагогічною умовою підготовки майбутніх педагогів до валеологічного забезпечення професійної діяльності.

Визначаючи другу умову, ми виходили з того, що свідомість пов'язується з діяльністю через категорію мотивації. Дія – форма реалізації педагогічної свідомості. Фактом педагогічної свідомості ідея або норма дії стає лише тоді, коли набуває значення мотиву. Тобто ні знаннями, ні усвідомленістю дій педагогічна свідомість не вичерпується. Її дієвість вимагає адекватності мотивів суб'єкта ціннісному ставленню до цих знань і дій. Рівень усвідомленості мотивів впливає на перетворення мотиваційної сфери. У свою чергу, ці зміни

відбиваються в поведінці й діяльності людини. Отже, певним чином змінюючи мотивацію того, хто пізнає, можна змінювати свідомість і, відповідно, діяльність.

Важливим для нас є положення про визначальну роль формування мотивації в розвитку спрямованості особистості [5]. Від того як розгортається життєдіяльність людини, відбувається її включення в різні види діяльності. Ці процеси супроводжуються появою, формуванням і перебудовою ієрархічної системи мотивів, що разом з мисленням становлять ядро свідомості.

Цінності в мотиваційній сфері свідомості відіграють роль своєрідного еталону, критерію діяльності, що передбачає вибіркоче сприйняття й засвоєння об'єктивних змістових характеристик об'єкта і оцінку його властивостей з огляду на суб'єктивну значимість для індивіда, на відповідність його потребам і інтересам. Поняття "цінність" – це суб'єктивне відбиття у свідомості індивіда деяких специфічних властивостей, предметів і явищ навколишньої дійсності. Отже, ціннісний підхід до явищ навколишньої дійсності полягає в тому, що всі вони (включаючи і вчинки людей) відбиваються у свідомості індивідів саме як цінності, тобто з погляду їхньої відповідності до потреб та інтересів людини. Цінності визначають палітру мотивів людського поведіння, являючи собою стрижневе утворення мотиваційної структури особистості.

Ціннісні орієнтації – одне зі структурних утворень свідомості зрілої особистості. Ціннісні установки впливають на диспозицію особистості (В. О. Отрут), її установки (Ю. М. Жуков), мотиви (В. Г. Асєєв), інтереси

(І. В. Дубровіна, Б. С. Круглов) і навіть визначають сенс життя (К. Обухівський). Ціннісні орієнтації у структурі свідомості людини піддаються багаторазовим і досить істотним перетворенням. Це закономірний результат людського життя, зміни взаємин людини зі світом, іншими людьми, суспільством.

Для нашого дослідження важливо, що формування ціннісних орієнтацій відбувається через рефлексію, усвідомлення життєвого досвіду.

Вітагенний або життєвий досвід являє собою сплав думок, почуттів, учинків, прожитих людиною, які мають для неї самодостатню цінність [1]. Сутнісна характеристика вітагенного досвіду полягає в тому, що він заснований на досвіді попередніх поколінь, має особистісну й соціальну значимість, служить базою для переосмислення життя, пошуку й відкриттів нових його сторін і проявів, допомагає конструювати майбутнє, тобто виступає як фактор, що породжує новий соціокультурний зміст. З-поза цих особливостей він створює те значеннєве поле, в якому співпрацюють педагог і студент, і педагогічно доцільна взаємодія набуває ціннісного характеру. Усвідомлення вітагенного досвіду, на наш погляд, є однією з умов виховання ціннісного ставлення до наукового знання про способи й методи зміцнення, збереження й збільшення здоров'я людини.

Рефлексія, як звернена на саму себе свідомість, передбачає здатність людини відтворити в ідеальній формі та осмислювати свій внутрішній світ, логіку його розвитку, що співвідноситься з власними потребами, інтересами й діями інших людей. Механізм рефлексії заснований на так званій "нормативній подвійності" людської свідомості: людина є не

тільки суб'єктом, що робить дії, але одночасно й суб'єктом, що регулює та контролює ці свої дії. Співвідношення "суб'єкт-виконавець" і "суб'єкт-контролер" (а це і є рефлексивним відношенням) дозволяє індивідові вийти з позиції виконувача діяльності для вироблення критичного ставлення до неї, для заняття позиції "над нею", щоб з висоти цієї позиції усвідомити свою діяльність і самого себе як її активного суб'єкта. За допомогою рефлексії зовнішні об'єктивні обставини інтеріоризуються у психіці індивіда й екстеріоризуються у зміні ним свого "Я", а через нього – у нових способах діяльності. Здійснення рефлексії в ситуації педагогічного процесу й у зв'язку з осмисленням педагогом доцільності та ефективності своєї дії щодо виховання пов'язано з моделюванням педагогічної ситуації, включенням і критичним осмисленням в її змісті максимальної кількості варіантів дій і способів взаємодії її учасників, прогнозування можливих результатів цих дій. Досвід у цьому випадку, зумовлює не тільки логіку предмета, яким суб'єкт опановує у процесі педагогічної діяльності, але й дії самого суб'єкта, що забезпечують якість діяльності.

Отже, виходячи з означеного та опираючись на положення А. О. Вербицького про проектування досвіду особистості, ми визначаємо другою педагогічною умовою підготовки майбутніх учителів до валеологічного забезпечення професійної діяльності рефлексію їх особистого досвіду, пов'язаного з ставленням до здоров'я, як суспільної цінності.

Формування готовності майбутнього педагога до валеологічного забезпечення діяльності тільки на базі теоретичних знань може привести до відриву його

свідомості від реального педагогічного процесу. Тільки власний досвід може стати для майбутнього педагога експериментальним майданчиком на тлі якого в нього виникає можливість перевірити реальність своїх уявлень про здоров'я, здоровий спосіб життя та валеологічне забезпечення професійної діяльності. На нашу думку, під час занять фізичним вихованням, головним завданням якого є формування культури здоров'я, навичок ведення здорового способу, майбутній педагог може усвідомити стан і власний досвід, щодо ведення здорового способу життя. Заняття фізичним вихованням можуть сприяти усвідомленню змісту й засобів оздоровчих стратегій в умовах навчальної діяльності та повсякденного життя, методик самодіагностики, самооцінки, самокорекції, самоконтролю й саморозвитку, осмисленню цінності здоров'я та ролі фізичної активності й здорового способу життя в його формуванні.

Традиційне "знаннєве" навчання, що опирається на процеси сприйняття, уваги, пам'яті, значною мірою не відповідає творчому характеру діяльності, у якій евристичні елементи переважають над програмованими, задалегідь заданими. Існує певна невідповідність між виконавчою позицією студента в традиційному навчанні, коли він діє у відповідь на керівні дії викладача, і ініціативною, творчою позицією вчителя в реальному навчально-виховному процесі, коли вся його діяльність – безперервний ланцюжок проблем і питань, які життя ставить перед ним і учнями, та на які він не завжди має готові відповіді. Зрозуміло, що зміст підготовки майбутнього фахівця до професійної діяльності повинен визначатися не тільки логікою науки, але й моделлю, образом цієї діяльності, що надає

цілісність, системну організованість і особистісний зміст засвоюваним знанням. Цьому сприяють такі форми організації навчального процесу, що дозволяють імітувати реальні педагогічні події. Одиницею навчання в такому випадку виступає не порція знань, не навчальне завдання, а педагогічна дія в певній освітній ситуації у всій її життєвій повноті й суперечливостях.

Виходячи з вище сказаного, ми розглядаємо усвідомлення засобів аналізу і керування розвитком педагогічних ситуацій крізь призму валеологічних норм третьою умовою підготовки майбутніх педагогів до валеологічного забезпечення професійної діяльності.

Отже, педагогічними умовами ефективної підготовки майбутніх педагогів до валеологічного забезпечення професійної діяльності ми визначаємо:

- валеологізацію, тобто насичення здоров'язберігаючим сенсом психолого-педагогічного змісту підготовки майбутніх педагогів як об'єкту пізнання;
- рефлексію їхнього особистого досвіду, пов'язаного зі ставленням до здоров'я, як суспільної цінності;
- усвідомлення майбутніми педагогами засобів аналізу і керування розвитком педагогічних ситуацій крізь призму валеологічних норм.

Проведене нами анкетування студентів третього та четвертого курсів філологічного факультету ОНУ імені І.І. Мечникова виявило, що, як засвідчують відповіді, 64% студентів, мають середній рівень знань про здоров'я, 27% – низький і лише 9% студентів мають високий рівень валеологічних знань. При визначенні обставин, що сприяють збереженню здоров'я дитини під час навчальної

діяльності більшість студентів (60%) мали утруднення з відповіддю. У 35% студентів немає переконаності в цінності культури здоров'я і потреби її трансляції в майбутню професійну діяльність.

Зважаючи на це, подальша наша

робота спрямована на створення технології реалізації визначених нами педагогічних умов у процес підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності та експериментальне дослідження її ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкин А.С. Теория и практика витагенного обучения с голографическим методом проекции. – Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. пед. ун-та, 1997. – 17с.

2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Метод. пособие. – М.: Высш. шк., 1991. – 207 с.

3. Карпова Э.Э. Категория

качества в теории и практике подготовки будущего учителя к профессиональной деятельности. – Дис. д-ра пед. наук. – М., 1993. – 290 с.

4. Рогов Э.И. Учитель как объект психологического исследования. – М.: Владос, 1998. – 496 с.

5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – Санкт Петербург.: Питер, 2003. – 713 с.

Подано до редакції 22.01.07

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается проблема необходимости подготовки будущих педагогов к валеологическому обеспечению профессиональной деятельности. На основе анализа

психолого-педагогической литературы определяются педагогические условия этой подготовки.

SUMMARY

The article concerns the problem of training future teachers for valeological providing of professional activity. On the basis of psychological and pedagogical literature some pedagogical conditions of this training are determined.

Науковий керівник: д. пед. н., проф. Е.Е. Карпова.